

Strakonický měsíčník o ochraně přírody

srpen 2025

Environmentální akce, reporty, přírodovědná pozorování, ekoporadenské tipy, botanika, zoologie, úvahy, recenze, zdravá výživa, práva zvířat, aktivismus, zdravý životní styl, odborná literatura, přírodní beletrie a poezie...

Ekoporadna při Šmidingerově knihovně

Základní organizace ČSOP Strakonice

Vážení čtenáři,

v [minulém čísle](#) jsme přinesli poměrně obsáhlé pojednání o obtížném životě městských ohňostrojů v posledních letech. Upadající zájem a prozření velké části společnosti, hnízdicí čápi, nemalé finanční náklady a mnohé další klacky pod nohy této „tradice“ věští dost možná začátek konce fenoménu zábavní pyrotechniky jako takové. Aby toho nebylo málo, přibývá ještě novela pyrotechnického zákona, která určitým způsobem omezuje nákup a používání některých výrobků. 23. července novelu schválil senát a platit by měla začít zhruba za rok, konkrétně od 1. července 2026 (více viz [zde](#)). Letos na Silvestra se tedy změn ještě nedočkáme. Jak to bude v budoucnu, teprve uvidíme. Prvotní nadšení je

Z obsahu tohoto čísla:

Strakonice, město supermarketů.....	2
Bukvice lékařská - půvabná léčivka.....	3
Vesnická sídla jako biocentra.....	5
Objevy detektiva Ledňáčka.....	7
Ekošpeky - 23. Bodíky, věrnostní karty, ..	8
Kozlíček kovolessklý.....	9
Večer s dokumentem - 138. díl.....	9
Vedro - Život a smrt na spálené planetě	11
Vilma běží o život - Nadě Pažoutová.....	12
Setkání s Františkem Klišíkem.....	13
Objevy detektiva Ledňáčka - odpovědi..	14
Letní inspirace 2.....	15

asi třeba zchladit, protože předpis v mnoha ohledech mění situaci pouze kosmeticky. Na druhou stranu by mohly regulace urychlit přirozený proces odklonu veřejnosti od této zábavy. A co se novelou přesně změní? V první řadě dojde k výraznému omezení nebezpečné skupiny F3 (větší efekty a baterie), které budou moct nyní odpalovat pouze osoby odborně způsobilé. Nákup pyrotechniky (s výjimkou kategorie F1) už nebude dále možný na tržnicích, stáncích apod. Bude platit zákaz odpalování v perimetru 250 metrů od nemocnic, domovů důchodců, ZOO a dalších zařízení.

Foto Roman Szpuk

Navíc budou moct obce svou vyhláškou používání pyrotechniky dále omezovat. Skeptika napadne, že se prodej a používání pouze přelijí na jiná místa. Výraznou slabinou také bude kontrola a vymáhání nových regulací zodpovědnými orgány. Nové předpisy by se ale mohly stát hmatatelným nástrojem. Vždyť například ve Strakonici by musela být pyrotechnika odsunuta z cirkusplacu, dosud neochvějně bašty, z důvodu 250metrového odstupu od domova pro seniory. Nebo ze strakonického hradu, z důvodu odstupu od zájmového chovu zvířat. Tak uvidíme, jak se s tím úředníci popasují.

Přejeme příjemnou druhou polovici léta, váš Kompost. -jj-

Reakce, příspěvky, odběr: jan.juras@knih-st.cz

Archiv čísel: www.knih-st.cz/kompost

Překopávky

Strakonice, město supermarketů

Jestli je něco symbolem našeho města, nejsou to motorky, ani Švanda dudák. Je to největší koncentrace supermarketů na počet obyvatel minimálně v rámci jižních Čech. Přesná čísla k této „úrovni pokroku“ bohužel nejsou k dispozici, ale myslím, že s tímto tvrzením nebudu zas tak daleko od pravdy. Zatímco se ve Strakoniciích dlouhodobě neudržel bezobalový obchod, nefunguje zde farmářská prodejna, pravděpodobně zavře jediná zdravá výživa a farmářské trhy bojují s nízkou návštěvností, supermarkety nebo fastfoody zde rostou jako houby po dešti. Ačkoli je možné tohle všechno připisovat trendům konzumní doby, Strakonice jsou přece jenom v něčem specifické. Pojďme si to rozebrat trochu blíže.

To, v čem je naše město tak trochu zvláštní, je především podhoubí, na kterém tento potenciál dlouhodobě vzniká. Nevěřím tomu, že markety jsou v našem městě budovány nahodile nebo „zkusmo“, ale jsou výslednicí dlouhodobých pozorování a propočtů kupní síly a ochoty zdejšího obyvatelstva. Pokud chodíte s očima otevřenýma, nemohli jste si nevšimnout, jakým fenoménem vlastně ve Strakoniciích nakupování je. A nemyslím tím ani tak potřebné pořízování základních životních potřeb,

jako spíš intenzivní a systematické procsávání řeťeřců, ať už ve snaze „ušetřit“ vyhledáváním slevových akcí, nebo situací, kdy je nakupování novým druhem volnočasové aktivity a je spojováno s dalšími konzumními činnostmi (občerstvování, víkendové návštěvy větších obchodních center...) často celorodinného charakteru. To vše se samozřejmě projevuje odlivem kupní síly a vůbec pohybem obyvatelstva z centra města na jeho okraje do nákupního parku a míst provozu ostatních supermarketů. Tím samozřejmě dochází i ke zhoustnutí dopravy, a to nejen v rámci města, ale i na výpadečkách, protože k zániku drobných živností a nákupních možností dochází i na venkově. S novým trendem příměstských satelitů se tak dopravní vytiženost zvyšuje i na místech, která byla doposud vcelku klidná. Průvodním jevem přímo ve městech je pak celkové odumírání bližšího centra a možná také mnou pozorovaný určitý ústup kulturního života a alternativních aktivit, kdy nabídka převyšuje poptávku a dost možná je také velká část potenciální men-

***Vrůstání komerční výstavby do krajiny západně od Strakonice,
foto -jj-***

tální i finanční kapacity občanů umořována prostřednictvím toho nejjednoduššího konzumu a fungováním ve virtuálním prostředí sociálních sítí. Ale to už bychom odbíhali od tématu.

Druhým důvodem je pouze minimálně regulované developerské prostředí, kdy jsou nové záměry bez bližšího podrobení kritice a usměrnění přijímány jako příležitost, potenciál příjmu a zvýšení životní úrovně obyvatel rozšířením kupních příležitostí. Zamýšlíme se však někdy i nad druhou stranou mince a je pro nás široká nabídka supermarketů skutečně takovou výhodou, za jakou ji na první pohled považujeme?

V současné době se o přízeň strakonických zákazníků ucházejí následující provozy: Kaufland, Penny, Lidl, 2x Billa, Terno. Na spadnutí je otevření sedmého supermarketu; v nové nákupní zóně v prostoru bývalého autobusového nádraží přibude Albert. A ve fázi projektové dokumentace se nachází provoz číslo 8 - druhý market řetězce Penny v prostoru mezi jatkami a čerpací stanicí Robin Oil na Písecké. Nesmíme opomenout ani tři provozy nadnárodních sítí fastfoodových řetězců - dva v rámci stávajícího nákupního parku na Katovické a třetí chystaný v prostoru nového centra u nádraží.

Pohledem územního plánování můžeme označit stávající markety Billa, Lidl a Terno jako již letité projekty v rámci intravilánu města. Modernizací všech uvedených obchodů v nedávné historii nedošlo k novému záboru půdy. Stavba supermarketu Albert sice vznikne v prostoru nového nákupního centra, ale plochu můžeme s určitou dávkou tolerance označit jako brownfield. I když mohlo být prostranství samozřejmě využito „smysluplněji“. To už je ale jiná kapitola. Historicky první supermarkety ve Strakoniciích - Penny a Kaufland - byly vystavěny na přelomu tisíciletí na zelené louce. Znamenaly tedy nemalý zábor zemědělské půdy a hlavně otevřely vrátka k uzmutí celé plochy na západním okraji města ve prospěch vzniku klasického šablonovitého nákupního parku s mnoha dalšími obchody nepotravinářského charakteru. Podobná centra vznikala ve své době napříč celou republikou, je tedy asi zbytečné spekulovat nad tím, jestli se

tento druh „pokroku“ dal nějakým způsobem usměrnit. Každopádně velký úder utrhla smysluplná koncepce rozvoje města se záměrem rozšíření nejúspěšnějšího strakonického supermarketu Kaufland. Pro realizaci projektu bylo uvolněno přes hektar do té doby nedotčené zemědělské půdy v polích za sídlištěm Mír. Plocha je navíc „odskočená“ od současné zástavby, což samozřejmě povede k rychlejšímu rozebrání zbývajících volných prostranství v procesu developerské sukcese. Opravdové zděšení vyvolává až pohled do stávajícího územního plánu města, z kterého je patrné, že k některé z forem záboru je od-souzena převážná část pozemků mezi současnou západní hranicí města a větrolamem jdoucím od Kuřidla k Havraní skále na Podskalí. Pokud je tohle porcování volné krajiny nazýváno pokrokem nebo rozvojem, pak muselo v některé fázi lidské společnosti dojít ke zmatení pojmů.

Patrně novinkou bude pro Strakoňáky výše uvedený projekt druhého marketu Penny ve východní části města. Sice stojí na škále mezi stavbou v brownfieldu a na zelené louce tak někde uprostřed, přesto jej není možné označit ekologickým pohledem za šetrný. A to ponechávám zcela stranou otázku, jestli vůbec něco takového potřebujeme. O tom bude bohužel opět rozhodovat pouze nákupní ochota obyvatel. Každopádně realizací dojde k destrukci několika vzrostlých dřevin a cca 2000 m² zapojených porostů. Ty sice na místě vznikly sekundární sukcesí na původně zemědělské půdě, ale celá plocha byla bohužel územním plánováním nasměrována ke komerčnímu využití. V této části města se jednalo o jednu z mála ucelených zelených partií při dopravně velmi exponované Písecké silnici. Namísto evapotranspirační role zeleně tak přibude další rozsáhlá střecha a plocha parkoviště do sbírky strakonických zpevněných povrchů.

Zelená plocha při Písecké ul., která bude muset ustoupit stavbě druhého supermarketu Penny, foto -jj-

Návštěvníci našeho města se často podivují nad tím, že i když podle pojmenování máme dvě náměstí, skutečným náměstím není ani jedno. Jde o ulice v centru města s doposud ještě vyšší koncentrací obchodů a služeb. Ale není těžké uhodnout, kam bude vývoj v blízké budoucnosti směřovat. Onen zbývající zájem se přesune do nově vznikající nákupní zóny u nádraží. Společně s tou na Katovické pak budeme konečně mít dvě opravdová náměstí. Sice novodobá, ale s dostatečnou koncentrací lidí. Stačí, když tam pak přesměrujeme zbývajících kulturní dění a všichni budou spokojeni. Nebo ne? Máme ještě možnost všechny další projekty koncepčně usměrňovat, případně je rovnou odmítat jako kontraproduktivní. Dokážeme to však v době, kdy většina lidí bude x-tému supermarketu tleskat s vidinou další možnosti „ušetřit“ nějakou tu korunu? V době, kdy je každý developer a projektant vítán s otevřenou náručí, ať už přichází s čímkoli?

O negativech současného vývoje už toho bylo napsáno mnoho. Jaký dopad na komunitu bude mít další úpadek drobných obchodů a živností? Co se děje s našimi zájmy a kulturním životem, pokud návštěvy supermarketů povyšujeme na volnočasovou aktivitu? Jaké dopady na životní prostředí a volnou krajinu má proces, kdy pro část nové výstavby uvolňujeme zemědělskou půdu? Co se bude ve Strakonici dělat, až se konkurencí supermarketů zlikviduje zbývajících maloobchod? Co se stane se středem města, až se veškeré dění přesune na městské okraje do nákupních center? Zabereme územním plánem další prstenec půdy a dáme si další pokračování? -jj-

Bukvice lékařská - půvabná léčivka teplomilných lesů a výslunných míst

Bukvice lékařská (*Betonica officinalis*), starším názvem čistic lékařský (*Stachys officinalis*) patří do rozmanité čeledi hluchavkovitých (*Lamiaceae*). Samotný rod *Betonica* není příliš početný - tvoří ho pouhých devět druhů rostoucích v Eurasii a severní Africe. U nás se však vyskytuje právě jen tenhle jediný druh. Jelikož hlavně dříve hrála dosti důležitou úlohu v lidovém léčitelství (podrobněji viz níže), získala také řadu lidových pojmenování: např. betonika, betonie, bukvice červená, bukvicová bylina, bylina hlavní nebo čistic červený. Její starší rodové jméno pochází od řeckého "stachys", což znamená klas. Tvar jejího květenství totiž některým zřejmě připomínal pšeničný klas.

Jako původní druh roste na Britských ostrovech (v Irsku ovšem vzácněji), prakticky na celém evropském kontinentě (kromě severu Skandinávie) až po Ural a Kavkaz i v severní Africe. V České republice roste roztroušeně až místy i poměrně hojně, méně často se s ní setkáme jediné v některých oblastech severozápadních (Poohří, Podkrušnohoří), severních a severovýchodních Čech, jakož i na Českomoravské vrchovině. Vůbec ji pak nenajdeme v horských oblastech nad 700 m n. m. Kvůli celkově hojnému výskytu není ani u nás, ani v jiných evropských státech (s výjimkou Irska) legislativně chráněna.

Roste v teplomilných doubravách, na lesních okrajích, křovinatých stráních, při krajích polí i cest a na nehojených, střídavě vlhkých pastvinách a loukách s výskytem trávy

**Květenství s horním lodyžním listem,
foto Alan Šturm**

Angličanů, tak i u keltských obyvatel Walesu. Např. ve 12. stol. ji velšský lékař z Myddfai radil používat povařenou se semeny pórku k léčbě očních neduhů. Dokonce byla v těchto končinách pokládána za rostlinu přímo magickou, s mocí odvracet kouzla a kletby čarodějnic a zahánět zlé duchy. Z těchto důvodů ji vysazovali na hřbitovech a její snítky se zavěšovaly na dveře nebo nosily jako ochranné amulety. Jinak ve středověké a raně novověké Evropě bývala rovněž často pěstována přímo v bylinných zahradách jako důležitá složka pro přípravu léků na dnu, horečky, onemocnění plic a hrudní dutiny, na potíže s játry, žaludkem nebo ledvinami, pro zlepšení paměti a zklidnění nervů; dokonce docházelo i k její aplikaci jako přípravku k neutralizaci jedu z hadího uštknutí či hmyzího bodnutí. V podstatě ji tedy ve starších dobách považovali za jakýsi skoro "všelák". Na základě moderních výzkumů byly sice její mnohé údajné léčivé účinky vyvráceny, ale přesto i nadále zbývá řada oblastí, kde ji stále můžeme jako léčivou bylinku využít. Obsahuje zejména třísloviny (taniny), silici, hořčiny, kyselinu tannovou, cholin atd. Vhodná je k léčbě krvavých průjmů, na úpravu žaludečních šťáv, při zánětech v urogenitální oblasti, k mírnému snížení krevního tlaku, při některých nervových obtížích (nespavost, neuróza, lehká deprese, lehká epilepsie) nebo jako antiastmatikum a antioxidant. Účinnou drogou je sušená nať bukvice lékařské (*herba betonicae*), kterou je nejvhodnější sbírat na začátku kvetení byliny. Droga se potom připravuje většinou jako odvar, někdy též rozdrčená ve formě prášku. Pokud ji užíváme, je velmi vhodné dodržovat správné dávkování a celý léčebný postup konzultovat s příslušným odborníkem.

Právě pro výše uvedené léčivé účinky, stejně jako pro atraktivní vzhled bývá bukvice někdy pěstována i jako zahradní květina. Na záhon ji na jaře či začátkem podzimu buď vyséváme, nebo můžeme rovnou zasadit mladé rostlinky. Půdu má raději vlhkou (ovšem dobře odvodněnou!), humózní a spíše na slunném místě nebo v polostínu. Rozhodně neuškodí ji během déletrvajícího sucha zalévat a občas mírně přihnojit, celkově však není na údržbu vůbec náročná. Množí se prostřednictvím semen či dělením trsů. Většinu odkvétajících květenství je nutné včas otrhat, aby se zabránilo jejímu příliš intenzivnímu vysemenění v zahradě.

Bukvice lékařská se vyskytuje také na Strakonicku. Vhodné podmínky našla především v teplomilné doubravě na jižní straně vrchu Kuřidlo (přírodní rezervace) a na sušší

rodu bezkolenec (*Molinia*) nebo ovsík (*Arrhenatherum*). Také jí vyhovují širokolisté suché (xerothermní) trávníky, kde převažují druhy trav se širšími listy, jakými jsou zejména válečka prapořitá (*Brachypodium pinnatum*) či sveřep vzpřímený (*Bromus erectus*). Nijak náročná není ohledně půdního podkladu, protože se vyskytuje na půdách zásaditých, neutrálních i slabě kyselých.

Bukvice lékařská je mrazuvzdorná vytrvalá bylina se ztlustělým oddenkem. Dosahuje výšky 20-80 cm. Její hrubě chlupatá lodyha není větvevitá, na bázi (při základě) má tendenci dřevnatět a je vzpřímená, čtyřhranná a mírně žebrovaná. Celou ji pokrývají řídké, drsné a tmavé štětinky. Dolní listy tvoří přízemní růžici; listy ve střední a horní části lodyhy rostou vstřícně a jsou řapíkaté, vejčité, asi 10 cm dlouhé a po okrajích vroubkované. Květy rostou ve větším počtu v květenství, kterým je koncový hustý lichoklas, pod nímž navíc někdy ještě bývají 1-2 lichopřesleny vyrůstající v paždích horních listů. Kališní lístky jsou krátké, špičaté a zelené, rovněž obrvené. Koruna může měřit až 1,5 cm a její barva bývá tmavě růžová nebo světle purpurová, zřídka též bílá. Bukvice kvete od června do srpna, někdy ještě v září. Jejími opylovači jsou včely, čmeláci a různé druhy motýlů.

Jak už ostatně napovídá její druhové jméno, jedná se také o léčivou bylinu. Pro její blahodárné účinky ji cenili již starověcí Egypťané, stejně jako o něco později antičtí Řekové a Římané, jejichž lékaři a bylinkáři ji doporučovali především při ošetřování ran či bolestech hlavy. Ve středověké Británii byla oblíbenou léčivkou jak u Anglosasů a následně

Trs kvetoucích rostlin v PP Ryšovy, foto Alan Šturm

louče při JZ okraji lesa Ryšovy, stejně jako na jeho jižním svahu (území přírodní památky). Botanik Radim Paulič její další nálezy uvádí z okolí Řepice, Rovné, Domanic, Hoštic u Volyně a Pracejovic (louky u přírodní rezervace Bažantnice). Samostatně i ve spolupráci s Pavlem Leischnerem ji zaznamenal rovněž na několika lokalitách kolem obce Droužetice. Z nich stojí za zmínku hlavně rozsáhlý les na vyšším, západním z obou vrchů Tisovniku. **Alan Šturm**

Použité zdroje:

- 1) *Betonica officinalis* - bukvice lékařská, internetová databáze Pladias.cz;
- 2) Bukvice lékařská nať - Bylík.cz;
- 3) cs.wikipedia.org/wiki/Bukvice_lékařská;
- 4) cs.wikipedia.org/wiki/Suché_trávníky;
- 5) HURSTOVÁ, K: Pozoruhodný svět bylin. Vydání první, Euromedia Group, a.s., Praha 2019;
- 6) PRACH, V: Řecko-český slovník. Vydání rozšířené o atticé tvary slovesné, Vyšehrad, Praha 1998.

Vesnická sídla jako biocentra (ptactva) v zemědělské krajině

Dnešní intenzivně zemědělsky využívaná krajina představuje v mnoha ohledech a pro mnoho skupin živočichů a rostlin nehostinnou poušť. Několikaměsíční pokrytí monokulturami na velkých plochách, ostré přechody k zarostlým nebo jinak využívaným pozemkům, nedostatek vodních a vegetačních prvků. To vše v kombinaci s intenzivní mechanizací a chemizací půdy způsobuje úbytek hmyzu, plazů, obojživelníků a také ptactva. Přizpůsobivější a mobilnější živočichové hledají útočiště a potraviny zdroje, kde se dá. Často v lidských sídlech – na vesnicích (které jsou zemědělským pozemkům nejbližší) a také ve městech (které svou dynamikou, velikostí a rozmanitostí představují ideální novou příležitost).

Tohle všechno už jsme na stránkách našeho časopisu několikrát uváděli. Není to ani tak důkaz toho, že by lidská sídla byla zázračnými oázami, které uchrání upadající biodiverzitu. Je to spíše důsledek degradace krajiny, kdy jsou faunou a flórou naše sídla využívána čistě z nouze. Tato souvislost před nás také staví určitou povinnost – starat se o to, abychom tvořili, kterým jsme vzali notnou část životního prostředí, poskytl alespoň nějakou náhradu tam, kde je to možné. To samozřejmě

předpokládá udržovat naše sídla v takovém stavu, aby nebyla komfortní jenom pro nás samotné. Často se totiž stává, že pozemky při našich nemovitostech se modernistickým pojetím údržby stávají pouhým pokračováním zemědělské pouště. S neustálým mechanickým a chemickým ošetřováním a nedostatkem zdrojů.

Rád bych vše výše uvedené demonstroval na konkrétním a dobře odpozorovaném příkladu. Jsem majitelem nemovitosti ve fázi rekonstrukce v jedné z malých vesniček nedaleko Strakonice. Ta je se svými šesti popisnými čísly spíše polosamotou. Rozhodující je však její umístění vprostřed obrovských zemědělských

Vesnice jako přírodní ostrov v zemědělské krajině, foto -ji-

ských půdních bloků. Z jedné strany přiléhá v bezprostřední blízkosti osady orná půda, z té druhé louky a pastviny. Nejbližší lesní porost se nachází ve vzdálenosti zhruba půl kilometru. Podobně daleko je to k nejbližšímu vodnímu prvků. Stromořadí, remízky, meze nebo jiných krajinných prvků je v perimetru zhruba prvního kilometru poskrovnu. Tato situace není v rámci Strakonicka ani jižních Čech ničím ojedinělým. I když jsou samozřejmě oblasti Česka, které jsou na tom mnohem hůře.

Samotný pozemek zahrady má plochu cca 800 m² a je obhospodařován principy přírodního zahradničení. Zcela zapovězeno je používání jakékoli chemie, seč travního porostu je prováděna spíše extenzivně a střídavým způsobem. V některých partiích pozemku jsou divočejší prvky, kamenné snopy, hmyzí biotopy ze starého dřeva. Stromy jsou v rámci zahrady veskrze ovocné, v bezprostředním okolí se pak nacházejí neovocné listnaté dřeviny. Již na začátku svého působení na pozemku jsem zaregistroval nebývale pestrou skladbu ptactva, která až při provedeném zápisu pozorovaných druhů dokladuje význam pestřejšího prostředí v kontextu intenzivní zemědělské krajiny.

Během jarního a letního období letošního roku jsem jenom v rámci zahrady zaznamenal celkem 19 druhů ptáků: stehlík obecný, konopka obecná, sýkora modřinka, sýkora koňadra, vrabec domácí, vrabec polní, rehek domácí, strakapoud velký, vlaštovka obecná, jiřička obecná, špaček obecný, kos černý, brhlík lesní, konipas bílý, strnad obecný, hýl obecný, pěnice černohlavá, budníček menší. To všechno jsou druhy, které zahradu a dům nějakým způ-

sobem využívají nebo alespoň navštěvují. A to dost možná mému laickému ornitologickému pozorování některé druhy unikly. V bezprostředním okolí pozemku (na sousedních zahradách) se ještě pohybují holub hřivnáč a poštolka obecná. V blízkém okolí vesnice je často vidět káni lesní a luňáka červeného, čas od času také orla mořského.

Další úrovní „poskytovaných služeb“ je pak možnost hnízdění. Lidská sídla nemusí pro živočichy sloužit pouze jako útočiště nebo zdroj potravy, ale také jaké příležitost vyvést další generaci, a tím tedy zvýšit nebo alespoň zachovat početnost některých druhů. Přímo na / v domě nebo v zahradě vyvedlo své mladé za poslední dvě hnízdní sezóny z výše uvedených ptáků celkem 5 druhů. Vlaštovka obecná (v garáži a ve stodole), rehek domácí (v jedné ze zvenčí přístupných místností a ve stodole), konipas bílý (v živém plotu), vrabec domácí (v ptačí budce a v okapu), sýkora koňadra (v ptačí budce). Tlak ptactva na využití domu, coby náhradního biotopu pro hnízdění, je enormní a ve zrekonstruovaných částech musela být zavedena režimová opatření, jinak by se celé stavení patrně stalo jedním velkým ptačím hotelem.

Co shledávám jako příčinu těchto pozitivních výsledků? Samozřejmě nemám možnost srovnání s podobným místem mimo zemědělskou poušť a hodnocení je tedy z části subjektivní. V rámci našeho pozorování se sice neobjevují žádné vzácnější nebo zvláště chráněné taxony, přesto jsem přesvědčen, že dvacítky ptačích druhů na takovém místě není úplně málo. Domnívám se, že na vině bude určitě uvedený princip, kdy lidské sídlo představuje v rámci „sterilní“ krajiny ostrov biodiverzity. Na tomto konkrétním místě vše ještě umocňuje monotónní ráz opravdu širokého okolí, kdy se biota stahuje na pohostinnější území.

Rozhodující zde bude také potravní nabídka. Zahrada je velmi bohatá na hmyz všeho druhu, i když úroda plodin netrpí takřka žádnými „škůdci“. Z laického pozorování jsem dospěl k závěru, že pokud neporušujeme přirozené potravní sítě chemickými zásahy, ekosystém se zanedlouho ustálí v určité dynamické rovnováze mezi predátory a kořistí – bez výkyvů ve formě

Vlaštovka obecná, foto -jj-

hmyz, ze kterého mnohé druhy považujeme za obtížné. Také osvětový potenciál pro děti není úplně přehlédnutelný.

V širší rovině nemůžeme opomenout skutečnost, že naším přístupem můžeme dnes a denně splácet ten obrovský dluh, který vůči přírodě máme. Jsme pořád ještě součástí něčeho většího, co výrazně přesahuje ploty našich zahrad a pozemků. Bio-centrem nejen pro ptactvo se tak může stát skoro každé místo. -jj-

Hnízdo rehka obecného, foto -jj-

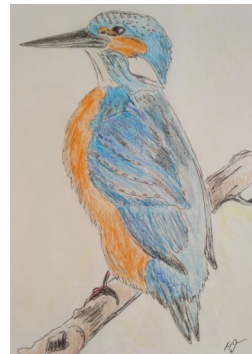
invazí konkrétních druhů či patogenů. Výjimkou je zde samozřejmě plázák španělský, kterému naopak divočejší prostředí přírodní zahrady prospívá. Ale vzhledem k jeho agresivitě by byla všemožná opatření, včetně proměny zahrady do podoby golfového hřiště, na kosmetické úrovni. Každopádně jsem toho názoru, že používání chemie nebo častá intenzivní údržba porostů významným způsobem narušují rovnováhu ve smyslu odebrání podstatné části potravního řetězce právě v podobě hmyzu a přelévá se jako problém do dalších úrovní ekosystému (s negativním vlivem na ptactvo a jiné skupiny živočichů). „Býložravým“ druhům ptáků pak bude vyhovovat takřka celosezónní nabídka zbytků úrody nejrůznějších ovocných stromů a „jedlých“ keřů a také velké množství nejrůznějších semen.

Nepostradatelným článkem v celé mozaice pak musí být určitá benevolence vůči ptákům právě pro období hnízdění. To totiž může opravdu znamenat nějakou míru snížení komfortu bydlení. Na druhou stranu ústupky nemusí být velké a majitelé to mohou brát jako určitou odměnu pro ptáky za benefity, které nám na pozemku poskytují. A zdaleka není myšlen jenom příjemný ptačí zpěv. Ptáci svým jídelníčkem výrazně redukuje

Objevy detektiva Ledňáčka

V [květnovém](#) a [červnovém](#) dílu seriálu vás detektiv Ledňáček blíže seznámil s životem datlů a strakapoudů, ale to nejsou jediní šplhavci, kteří u nás žijí. Byla by škoda vynechat žluny a krutihlavy, i když pro ně (hlavně pro žluny) platí víceméně totéž, co už bylo řečeno. Co tedy ještě dodat?

O žlunách zelených, o nichž bude řeč tentokrát, například to, že si někdy přilepšují takzvaným kroužkováním stromů. Zobákem vytloukají na jaře malé otvory ve stejné výši do kůry listnáčů až na lýko a olizují prýstící mizu (viz např. [zde](#)). Poškozují tím kmeny stromů, ale ne do té míry, aby je tím vážně ohrozily. Dělavají to i datli a strakapoudi, ale v minulých článcích to zmíněno nebylo. Hlavní potravou žlun jsou mravenci. I v tom se žluna podobá svým příbuzným, jen je jí vlastní mnohem častější pohyb a lovení po zemi, místo aby se zaměřovala spíše na kmeny stromů (viz např. video [zde](#)).

V knize „Velký přírodopis ptáků se zvláštním zřetelem ku ptactvu zemí českých a rakouských“ (1910) přirovnává autor Karel Kněžourek šplhavce k horníkům, sestupujícím pod zemský povrch, protože právě takhle se chovají při plenění mravenišť. Najdou je díky dobrému čichu i v zimě pod sněhem, rozklouvají zmrzlou zem a hledají pod ní. Jen se občas vynoří a zkoumají okolí, aby nebyli přistiženi někým z predátorů nebo člověkem. Mimo mravenců takhle mohou najít třeba i různé larvy. Umožňuje jim to rozšířit si zdroje potravy a zůstat u nás po celý rok, a tak naši šplhavci nepatří (kromě krutihlavů) k tažným druhům. V zimě se také více zajímají o včelí úly a za starších časů byli kvůli tomu nejen plašeni červenými hadříky, ale i pronásledováni.

Žluna zelená se vyskytuje hlavně v otevřené, prosvětlené krajině. Má ráda okraje listnatých lesů, parky a zahrady se starými stromy, pastviny, aleje, říční nivy a vřesoviště. Důležitá je pro ni přítomnost travnatých ploch s výskytem mravenců. Hlubokým lesům se vyhýbá. Hnízdí v nižších polohách do 800 m n. m. Pozorovatele zaujme hlavně její klouzavý let, při kterém se střídá mávání křídel s jejich přitíštěním k tělu (viz video [zde](#)).

Foto Sven Teschke

Naše přední ornitoložka RNDr. Alena Klvaňová, Ph.D. na webu časopisu ABC popisuje setkání s žlunou zelenou tak, že: „... zazáří zeleným kabátkem a červenou čepičkou a houpavě se vznáší a zase klesá a opisuje vlnovky. Pak sedne na kmen, vztyčí hlavu a rozhlídá se – to je ta chvíle, kdy zvedneme dalekohled, abychom se podívali na zbarvení vousu. No vážně, žluny mají skvrnu, která se táhne od kořene zobáku na tvář, a říká se jí vous. Když je uprostřed červený, máme tu čest se samečkem, a je-li celý černý, jde o paní žlunu.“ (viz [zde](#)). Čepičku mají obě pohlaví a zdá se tedy, že i na ně, stejně jako na datla a strakapouda, se vztahuje pověst o hádce s orlem, králem ptactva. Byli jím za svoji troufalost potrestáni klofancem a od té doby mají hlavu nahoře takhle rudou, krvavě zbarvenou.

Abyste se ale všechno nedověděli rovnou v úvodu, některé informace si pro vás detektiv Ledňáček schoval a teď by se vás na ně rád zeptal:

- Pro dospělé: Při pozorování v přírodě, hlavně při pohledu proti světlu, není tak jednoduché se ve šplhavcích vyznat. Zmást nás navíc mohou i šplhající pěvci, tedy brhlík a šoupálek. A s kým ještě dalším si můžete žlunu zelenou při pozorování v přírodě splést? Jaké rozlišovací znaky vám pomohou?
- Pro rodiče vědecky založených školáků: Je známou skutečností, že ptáci nejméně jednou za rok vyměňují staré peří za nové. Říká se tomu pelichání. U různých druhů je to různé, například u dravců to probíhá hodně postupně a mohou mít na sobě třeba i tři roky stará pera, jiné druhy ztrácejí při rychlé výměně letek na čas dokonce i schopnost létat (např. kachny). Jak je to zařízené u šplhavců, aby se mohli kdykoliv opírat o ocas, i když i tato důležitá vyztužená pera se musí pravidelně obnovovat?

- Pro rodiny s batolaty: Představte si, co se kdysi doporučovalo jako účinný prostředek proti černé magii: sníst (i s peřím) žlunu zelenou! Žluté maso se podávalo i při epilepsii. A proti křečím u dětí se měla dát žluna pod polštář do postele. Uvedl to v 25. dílu pořadu „Ornitolog na drátě“ mladý ornitolog Matěj Tvarůžka (viz [zde](#)). Detektiv Ledňáček vám to tedy vzkazuje. Je ale jasné, že jen vám dospělým jako zajímavost, a ne jako návod k použití.

Pro vaše malé děti má schovanou legrační přezdívku „dýšťák“. Tak se údajně žlunám dřív říkalo a pramenilo to z víry, že svým hlasem dokážou přivolat dešťové mraky. Co by se také mohlo dětem líbit, to by byla honička páru žlun při namlouvání. Vykukují na sebe při ní zpoza kmene úplně stejně, jako když si takhle v lese hraje vy.

A až se budou děti převlékat ke spaní, můžete si s nimi popovídat o „oblečení“ žlutých mláďat. Víte proč?

Odpovědi najdete na straně 14. -ah-

Ekošpeky - 23. Bodíky, věrnostní karty, aplikace...

O tom, že existuje celá škála marketingových triků navyšující obraty řetězců, už není dnes pochyb. Podvědomě to tušíme všichni, ale zcela imunní je vůči nim málokdo. A nejsou to zdaleka jenom křiklavé slevy, devítky na koncích číslovek, reklamní letáky nebo nejrůznější finty při umísťování zboží. Již mnoho let je funkčním modelem přehršel věrnostních kartiček, sbírání bodíků / nálepek a také aplikace do chytrých telefonů.

Ačkoli není třeba nikomu zvláště vysvětlovat, že nejvyšším a jediným cílem obchodníků (a nadnárodních řetězců tuplem) je maximalizace zisku, je až s podivem, jak všechny tyto strategie, mající za cíl pouze přetahování zákazníků a navyšování objemů prodeje, vlastně fungují. Na mnoha jiných místech jsme rozebírali novodobý fenomén „lovení slev“, kdy se strategické vyhledávání a objíždění nejrůznějších cenových akcí stává poměrně časově náročnou kratochvílí. Chiméra finanční úspory se rozplývá zejména v souvislosti se značným objemem zboží pořízeného nad rámec plánovaného nákupu. A environmentální dopady spočívající celkově v nadkonzumu (tedy nadvýrobě), zvýšeném plýtvání potravinami a tlaku na vznik nových odbytišť jsou zjevné, i když obtížně měřitelné. Všechny tyto procesy doprovází jakási dočasná ztráta kritického myšlení křížená s naivní vírou v to, že někde můžeme dostat něco zadarmo, případně pod cenou nebo že větší objem nákupu nám přinese nějaké materiální a finanční výhody.

K tomu všemu dnes nemalou měrou přispívají různé virtuální pobídky, marketingové triky zaměřené na děti a také na naše podprahové (sběratelské / sběračské / shromažďovatelské) pudy. Pokud se podíváme blíže na přirozeně lidskou zálibu ve sběratelství, dostaneme se k principu odměny na bázi hormonu „štěstí“ dopaminu. Lidé mají přirozenou tendenci hledat tyto drobné chemické zkratky a v dnešním duševně náročném prostředí získávat odměny a krátkodobé pocity štěstí nebo alespoň úlevy pro svůj mozek. Spouštěčem těchto hormonálních procesů je dle mnohých výzkumů i nakupování samotné (viz [zde](#)). Oproti tomu sběratelství, jehož předobrazem je samotné sběračství (potraviny) a schraňování zásob na horší časy, je činnost zakotvená v našem podvědomí ještě hlouběji, i když chemická odměna bude pravděpodobně stejná. V marketingu dnešních řetězců je tak možné pozorovat mistrovské využití těchto souvislostí ve snaze navyšovat zisky. Navíc se podařilo vytvořit všeobecně přijímanou představu, že pokud zákazník přijde nakoupit do toho kterého obchodu, bude nějakým způsobem zvýhodněn, bude za to něčím odměněn nebo ušetří konkrétní finanční obnos. Myšlenková obhajoba této pasti spočívá především v přesvědčení, že si z krámu odnášíme pouze zboží, které potřebujeme / stejně bychom si museli někde koupit a volbou nejvýhodnější nabídky tedy skutečně šetříme. To je však pouze teoretická rovina a jsem přesvědčen, že v drtivé většině případů to takhle nefunguje. A k tomu, aby to nefungovalo, jsou tady právě stovky nejrůznějších triků, her a zákaznických háčeků.

Kdo z nás za mladých let něco nesbíral; v devadesátých letech byly velkým fenoménem nálepkové sešity nejrůznějších témat. Stálo to spoustu peněz a nic moc to nepřinášelo. Dnes je tento nápad využít pro plnění nákupních košíků, což může ve výsledku stát peněz ještě více. Sběratelské samolepky jsou jenom jednou z mnoha podobných aplikací a hranice mezi tím, co je směřováno na děti a dospělé, se poněkud stírá. Na konci toho všeho stojí vidina odměny - hračky, plyšáka, podřadného zboží, slevového kupónu na další nákup nebo na nějakou službu. Vše velmi dobře spočítáno a samozřejmě financováno z marže sumy nákupů, která ke kýžené odměně vedla.

Každý supermarket nějakou takovou akci má, a když to není přímo akce, je to alespoň věrnostní kartička nebo mobilní aplikace. Už samotná představa nošení několika kartiček, hlídání několika účtů nebo rozmýšlení, kam radši půjdu nakoupit, je pro část lidí odrazující. Přesto většina na tuto hru přistoupila. Podobně jako u všeho výše uvedeného - tyto praktiky fungují díky představě, že bychom stejný nákup absolvovali i bez kartičky, tak proč ji nemít? Ale povězme si upřímně - je tomu skutečně tak?

Proč se tím vším vlastně zabývat a jakou souvislost to má s ochranou životního prostředí? Nejvýznamnějším dopadem jsou enormní pobídky (ať už přímé nebo podprahové) na nákup zboží, které přímo nutně nepotřebujeme. To samozřejmě vede k nadprodukci se všemi negativními souvislostmi (těžba, produkce, zpracování, doprava, obaly...), potažmo i k nutnosti vyrábět další věci, které si formou odměn pronakupujeme a které mnohdy vůbec nevyužijeme. Uhlíkovou stopu bude mít i samotné cestování po nákupech, i když to je těžko měřitelné. Naše obliba nakupování nad rámec toho nejnutnějšího vede ke zvyšování poptávky a tedy i k tlaku na vznik nových nákupních míst (viz článek na str. 2). Upřednostňování supermarketů nad malými obchody pak vede k vyprazdňování městských center, ztrátě pracovních

Foto -jj-

míst, mizení nákupních možností v malých obcích apod. Marketingové triky cílené na děti mají neblahý edukativní efekt a vytvářejí princip odměny prostřednictvím nákupu. V dětských kolektivech pak pomáhají budovat normy a zpětně posilovat materiální touhu po konkrétních výrobcích. U dospělých je podobným způsobem normalizováno a posilováno nakupování pro potěšení; návštěvy supermarketů jakožto jedna z volnočasových aktivit pak zvyšují vytíženost lidí a způsobují nedostatky kapacity pro jiné smysluplnější činnosti. Pod anonymním závojem pak mizí životní cyklus, ekologická stopa a příběh většiny výrobků. Cena se stává nejdůležitějším a prakticky jediným kritériem naší spotřebitelské volby. **-jj-**

Kozlíček kovolesský

V [Kompostu č. 10/2012](#) se objevil kozlíček dvoutečný (*Oberea oculata*). Loni uprostřed května a letos na konci května jsem v Chanovicích pozorovala kozlíčka kovolesského (*Phytoecia caerulescens*). Jeho zbarvení je modrozelené, ale může být i

Foto Eva Legátová

modrošedé, žlutozelené nebo zelené. Starší brouci mohou odřením vrstvy chloupků zhnědnout. Brouk si vybírá tato stanoviště: stepní i lesostepní území, pastviny, úhory, okolí cest na okraji lesa, železniční násypy a kamenitá pole s porostem brutnákovitých rostlin, což jsou hostitelské rostliny larvy, ke kterým patří hadinec, pilát, užanka, kamejka aj. Samička vykouše v rostlině otvor a do něj naklade vajíčko. Larva se zdržuje v ose a oddenku, z kterého může přelézat do jiné rostliny. Dorostlá larva okroužkuje vnitřní část rostlinné osy. V těchto místech se stonek zlomí. Vzniklý otvor larva ucpe. První zimu přečkává larva, druhou dospělec. K vývoji brouka je tedy zapotřebí dvou let. V ČR se dříve vyskytoval hlavně ve středních Čechách a na jižní Moravě. Vlivem oteplování žije hojně i v Chanovicích (Plzeňský kraj, okres Klatovy). **Eva Legátová**

Použitá literatura:

ZAHRADNÍK, J.: Tesaříci, Aventinum, Praha 2015.

Večer s dokumentem - 138. díl – Oceán s Davidem Attenboroughem

Pokud má někdo z lidí kredit hodnotit negativní změny ekosystémů v čase na základě vlastních zkušeností, bude to bezesporu Sir David Attenborough. Když tento světoznámý dokumentarista připravil v roce 2020 v pokročilém věku ikonický snímek Život na naší planetě (viz [Kompost č. 6/2022](#)), mnozí si mysleli, že se jedná o jakési symbolické loučení s kariérou. Jaké však bylo překvapení, když byl v letošním roce uveden další famózní dokumentární film - Oceán s Davidem Attenboroughem. Posuďte sami - film měl premiéru 8. května 2025, v den Attenbouroughových 99. narozenin. A je to tedy opět jízda.

Ačkoli je světová souš fotogeničtější, epičtější a pro vnímání člověka uchopitelnější, největší přírodní zázraky se bezesporu odehrávají pod mořskou hladinou. Oceán je zároveň s ohledem na svou velkou průměrnou hloubku obestřen závojem tajemna a poměrně nízké úrovně poznání. A co je v kontextu doby asi nejpodstatnější - nejen, že se v mořských vodách výrazně projevuje negativní vliv lidské činnosti, oceán také hraje naprosto klíčovou roli v procesu globální klimatické změny.

Ne nadarmo je nazýván poslední velkou divočinou. Prostřednictvím první části filmu se můžeme pokochat některými úchvatnými scenériemi, jako jsou podmořské hory, pobřežní mělčiny nebo podmořské lesy a louky, které mají podstatný vliv na zachytávání CO₂. Nejvděčnějším objektem jsou samozřejmě korálové útesy. A to všechno ve velkém stylu prvotřídního filmařského řemesla.

Dokument se však začíná velmi záhy stáčet k naléhavé výpovědi o vlivu člověka na dlouhou dobu nedotknutelné mořské ekosystémy. Snímek popisuje nejen proces tzv. bělení korálů, při kterém vlivem zvýšené teploty vody dochází k narušení křehké rovnováhy mezi korálem a symbiotickými řasami. Před naším pohledem skrytě probíhá dnes a denně devastace mořského dna rybolovem za pomoci vlečných sítí nebo kombajnů na sběr mušlí. I když ne tak docela skrytě - kromě Velké čínské zdi jsou stopy po řádění traulerů pozorovatelné z vesmíru. „Představa buldožeru v nedotknutelném dešťovém pralese vyvolává pobouření, ale to samé děláme pod vodou tisíckrát denně.“

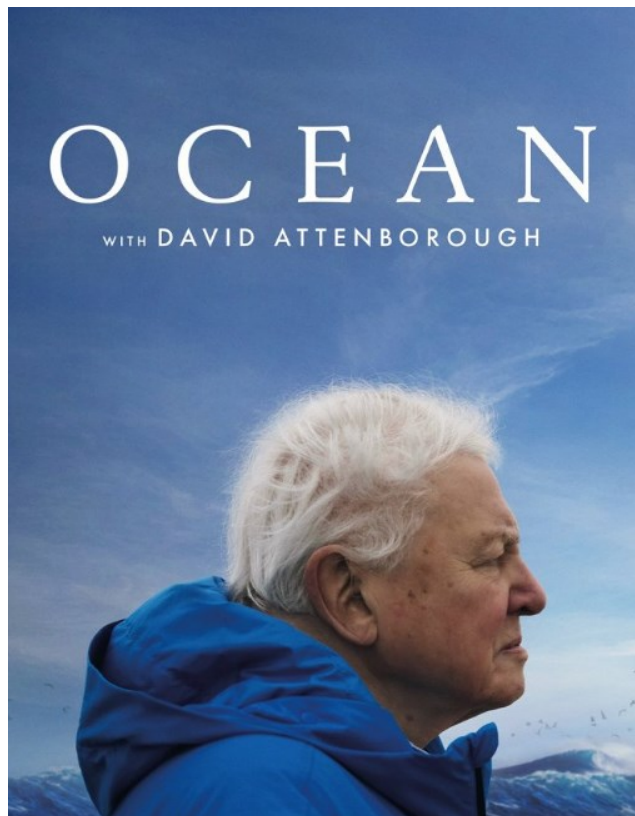
Existují dva hlavní důvody, proč jsou oceány nepostradatelné pro ochranu Země a tedy i lidí před klimatickou změnou. Je to především jejich obrovská tepelná kapacita, kdy dokážou do určité míry absorbovat a do svých vodních mas „uschovávat“ přebytky tepelné energie. Avšak tento potenciál není samozřejmě nevyčerpatelný. Druhým pilířem je pak biomasa fytoplanktonu. Není tajemstvím, že pro zachytávání lidmi produkováných emisí sklení-

kových plynů mají dokonce větší význam než suchozemské lesy. Fytoplankton jich zachycuje až celou 1/3 a produkuje více kyslíku než všechny stromy.

Film se také nevyhne problematice průmyslového mořského rybolovu. Temné kapitole lidských dějin. I když jsme dokázali odvrátit hrozbu zániku velryb regulací jejich komerčního rybolovu, v této oblasti stále prohráváme. Lovení populací mnoha druhů až na samu hranici jejich přežitelnosti nemá negativní vliv pouze na ryby samotné. Páchá dalekosáhlé škody na populacích mořských ptáků i populacích ostatních živočichů, které končí jako vedlejší úlovky, na komunitách lidí závislých na šetrném extenzivním rybolovu i na mořském prostředí jako takovém.

Jedním z řešení je (kromě spotřebitelské volby) i vyhlásování mořských rezervací. Film se tak navrácí i k tématu naděje. Je představeno např. souostroví Channel Islands při americké Kalifornii, kde byl v prostoru širokém 800 km zakázán rybolov. Nejen, že se bleskurychle v horizontu několika málo let obnovily zdejší rybí populace, ale toto oživení má patrný vliv i na vzdálenější oblasti, kam přírůstky expandují. Největší současnou mořskou rezervací je pak havajská Papahānaumokuākea (1,5 miliónů km²) zřízená nejen pro ochranu cenných ekosystémů a ryb, ale také mořských savců a největší kolonie albatrosů laysanských na světě. Ačkoli je přísná ochrana moří prostřednictvím rezervací velkým příslibem do budoucna, v současné chvíli jsou chráněna méně než 3 % světového oceánu. Přičemž mezinárodní závazek do roku 2030 hovoří o 1/3 celkové plochy.

Film Oceán s Davidem Attenboroughem spojuje prvotřídní kvalitu dokumentaristické práce, která provází všechny dosavadní snímky tohoto autora, a snahu varovat před alarmujícími souvislostmi nabytými za bezmála století jeho tvůrčího života. Dokument je k dispozici [zde](#). -jj-

Pozvánky - srpen 2025

Pobočka ŠK Za Parkem zve:

Přírodovědný výlet do okolí Bučiny

ÚT 5. 8. Sraz v 10:45 na autobusové zastávce Kvilda, Bučina st. hr. (ze Strakonice lze jet v 7:00 s přestupy ve Zdíkovci a na Kvildě). Na srazu bude čekat šumavský průvodce Josef Pecka (poplatek 100,- Kč, až na místě). Půjde se po zpevněných cestách a případně i terénem cca 11 km okolo potoka Čertova voda k nádrži Teufelsbach Schwelle, přes rašeliniště Finsterauer Filz, proti proudu potoka Reschbach k nádrži Reschbachklause na vrchol kopce Siebensteinkopf (1263 m n. m.) a zpět na Bučinu. Odtud jede autobus s navazujícími spoji např. v 16:55.

Pondělní zastavení

PO 18. 8. Setkání s literaturou, tentokrát se **vzpomínkami Fanka Jílka**. Od 16:00, pobočka Za Parkem.

Bližší informace:

Pobočka Šmidingerovy knihovny Za Parkem, Husova č. 380, Strakonice. Otevřeno PO a ČT 13–18, ST 8–12 hod. Kontakt: 380 422 720, tereza.machkova@knih-st.cz. -ah-

ZO ČSOP Strakonice zve:

Strakonická ZO ČSOP zve na přírodovědnou procházku do okolí Hajské

SO 23. 8. Sraz v 12:10 na strakonickém nádraží, stanoviště č. 1. Ve 12:20 jede MHD č.

2 (od Starého Dražejova přes Mír aj.) do Modlešovic (příjezd ve 12:35). Odtud půjdeme celkem cca 10 km po zpevněných cestách a terénu. Uvidíme mj. modlešovické sejpy, PP Tůně u Hajské a Starou řeku u Slaníka. Do Strakonice půjdeme po pravém břehu Otavy. -ah-

Drobné smetí

Oficiálně vznikla CHKO Soutok

K 1. červenci letošního roku začala plně fungovat 27. česká chráněná krajinná oblast. Oblast Soutoku, zvaná také Moravská Amazonie je významná zejména rozsáhlým komplexem lužních lesů. Více informací je k dispozici [zde](#).

Francie začala bojovat s fenoménem fast fashion

Masovou, rychloobrátkovou módu, tzv. fast fashion z asijských zemí by chtěla Francie omezovat zejména prostřednictvím ekologické daně. Motivací je kromě ochrany životního prostředí i ochrana francouzských výrobců oděvů. Více viz [zde](#).

Emise rtuti z elektrárny Počerady budou zastropovány

Především díky tlaku ekologických organizací byl stanoven limit sumy toxické rtuti, kterou může ještě vypustit tepelná elektrárna Počerady. Odstavena by tak měla být po vyčerpání tohoto limitu. Více se dočtete [zde](#). -jj-

Literární okno

Vedro - Život a smrt na spálené planetě

Tuhle knížku začínám číst ve dnech, kdy teploty vzduchu v naší republice opět atakují hranici 35 stupňů. Zatímco část populace zůstává vůči nové situaci imunní s prohlášeními na způsob: „taková horka bývala vždycky“, část lidí si začíná uvědomovat, že tady něco není v pořádku. Ano, nějaké vedro bývalo u nás i dříve, ale dnes už je jasné, že ne tak velké a zdaleka ne tak často. To, co bylo před nedávnem ještě poměrně výjimečnou situací s četností jednou nebo dvakrát za dekádu, je dnes a bude v nejbližších letech jevem odehrávajícím se několikrát za sezónu (viz např. [zde](#) nebo [zde](#)). A existují k tomu poměrně přesné studie a prognózy. Že je na vině globální klimatická změna, už snad nestojí za to ani opakovat. Přesto je „vedro“, ve smyslu meteorologického jevu s dopadem na životy lidí, poměrně obtížně uchopitelná záležitost ve smyslu explicitního zkoumání. Jasněji v tomto termínu a v této oblasti se pokusil svou monografií udělat americký novinář Jeff Goodell.

Na úvod je třeba uvést, že pro našince je čtení o tomto fenoménu tak trochu exotickou záležitostí. I když nejsme asi příliš daleko od doby, kdy se budeme muset v létě nějak strategicky vyrovnat s vlnami horka kolem 40 stupňů. Již dnes se uvedené začíná propisovat i do životů lidí v ČR (viz [zde](#)). Zároveň je důležité říci, že vlny veder nejsou ani zdaleka přesně ohraničeným fenoménem, jako např. záplavy nebo sucho. V mnohém je hodnotíme tak trochu subjektivně se zaměřením na škody, které páchají na lidské společnosti. Výsledek tedy bude rozdílný v různých zeměpisných oblastech, dopady jsou akcentovány ve velkých městech, u ohrožených skupin obyvatel atd. Přesto je vedro průvodním jevem klimatické změny s nejdramatičtější dopadem na lidskou civilizaci. Alespoň co se týče počtu obětí, sociálních škod a ekonomických nákladů. Tuto složitou a mnohvrstevnatou mozaiku se pokusil Jeff Goodell shrnout ve své poměrně objemné knize, a i když je to čtení místy poněkud rozvláčné, určitě se vám některé pasáže zaryjí hluboko do paměti. A chtě nechtě budete muset přijmout vedro do své oblasti zájmu pro blízká desetiletí.

Kniha začíná prologem o dosud patrně nejhorších vlnách veder v lidské historii. V roce 2021 postihla americký středozápad horka vysoko nad 40 stupňů. Ojedinele byly zaznamenány i teploty nad 50 stupňů ve stínu a počty obětí byly jen v několika málo velkých městech v řádech tisíců. Za rok 2019 je odhadovaný celosvětový účet horka 489 000 lidí, což je nejen mnohem více než součet obětí všech ostatních přírodních katastrof, ale také více než např. počet úmrtí způsobených střelnými zbraněmi nebo vlivem drog. Jen během dvoutýdenních veder ve Francii v roce 2003 předčasně zemřelo kolem 15 000 lidí.

Následující kapitoly se snaží horko rozebrat z mnoha různých úhlů pohledu. Jaký má vliv na lidský organismus, jakou roli hrálo v lidské evoluci nebo třeba jak se na závažnosti vln veder podepisuje urbanismus moderních měst (tepelné ostrovy), jak mohou být zmírňovány jeho dopady pro-

střednictvím vegetace atd. O historii zkoumání klimatické změny už toho bylo napsáno více, autor se soustředí více na princip, kdy i drobná změna globální teploty způsobí poměrně značné rozkolísání extrémních meteorologických jevů. Již v 80. letech 20. století byla poměrně přesně predikována zvyšující se četnost a intenzita vln veder v souvislosti s emisemi skleníkových plynů a celosvětovým nárůstem průměrných teplot. Odtud už nebylo daleko k nauce o tzv. atribuci extrémních událostí, která se zrodila na počátku nového tisíciletí. Jde o metodu, která umožňuje prostřednictvím složitých klimatických modelů a kalkulací provést zhodnocení toho, o kolik se zvyšuje riziko extrémních meteorologických událostí následkem zvýšené koncentrace CO₂ v atmosféře. V důsledku je tak možné propočítat nebo alespoň s velkou mírou pravděpodobnosti odhadnout, jakým dílem je konkrétní emitent zodpovědný za konkrétní škody, které vlivem klimatických extrémů nastávají. Pokud by se tento princip podařilo v blízké budoucnosti ukotvit i v právní rovině, znamenalo by to velký průlom a možná i jedno z podstatných řešení současné situace. Externality fosilního průmyslu by tak mohly být konkrétně přiřazovány a hrazeny jednotlivými společnostmi.

Autor se dále zabývá problematikou tryskového proudění a také situací na Antarktidě a Arktidě, které jsou současným oteplováním postiženy nejvíce. Dalším vlivem, který by nám měl způsobovat hluboké vrásky na čele, je ztížené zemědělské hospodaření. Jedna z citovaných studií uvádí, že globální produkce plodin je dnes o 21 % nižší, než by byla bez klimatických změn. Očekává se, že s každým stupněm teplotního nárůstu poklesnou výnosy o 7 % u kukuřice, o 6 % u pšenice a o 3 % u rýže.

Jak uvádíme v upoutávce na dokument Oceán s Davidem Attenboroughem (viz str. 9), klimatická změna má fatální dopady na světové oceány. Ač horko vnímáme čistě jako suchozemskou záležitost s největším dopadem na nás lidi, největší drama se pravděpodobně odehraje daleko od pobřeží. Vlny veder na moři způsobují úhyn fytoplanktonu, a tím i zhroucení celé trofické kaskády na poměrně velké rozloze. Dalším problémem je proces bělení korálů a zahryzávání vyšších teplot do ledovců severního a jižního pólu.

V závěru knihy se vracíme opět k dopadům vedra na obyvatelstvo (měst) zejména ve smyslu mnohde nevyhovujících pracovních podmínek v letním období. Je vyzdvihnuta souvislost mezi nižší životní úrovní lidí a horšími dopady během epizod horka. Jinými slovy - bohatší společenské vrstvy svou nadměrnou spotřebou a emisemi ohrožují ty níže ekonomicky postavené. Velmi zajímavé je pojednání o klimatizacích, které v tomto principu představují jeden z výmluvných příkladů a také jednu ze zpětnovazebných smyček klimatické změny. Čím více horka, tím více klimatizací, tím větší spotřeba elektřiny a další nárůst globální teploty. Už nyní mají klimatizace na svědomí zhruba 20 % celkové el. spotřeby budov.

Následky horka budou rok od roku hmatatelnější a nějaké konkrétní řešení se zdá být zatím v nedohlednu. Přesto má smysl se zabývat i těmi méně viditelnějšími souvislostmi. I když je tato kniha pro letní dovolenou poněkud tíživá, obsahuje řadu zajímavých poznatků. Je pro vás k dispozici ve fondu Ekoporadny ŠK. -ji-

Vilma běží o život - Nad'a Pažoutová

Ráda bych vám představila dětskou knihu s environmentálním poselstvím, kterou v mnohém ocení i dospělí. Byla vydána v roce 2019 a text je doplněn povedenými ilustracemi Lukáše Tomka. Jde o příběh holčičky s vyvinutým smyslem pro představitelství, který jí pomáhá jít za životními sny.

Holčička Vilma miluje běhání a africká zvířata. Běh jí dodává energii, a když do něj zapojí svou obrazotvornost, ocitá se v roli antilopy, která utíká před tygrem. Dokáže běžet velmi rychle - běží o život.

Desetiletá Vilma se díky svému nadšení měla účastnit běžeckého závodu v Africe, který byl vymyšlen pro záchranu afrického pralesa. Vilma se těšila na zážitky v divočině, ale představovala si je jinak než jako vyjížďku v klimatizovaném autobuse bez možnosti dýchání afrického vzduchu. V noci, kdy všichni v tábořišti usnuli, vyplížila se Vilma na průzkum.

Uštknutí jedovatým hadem, setkání se smrtí a záchrana podivnou tekutinou podávanou africkým klukem. Africký kmen v pralese, kde funguje prostý život plný přirozené skromnosti a radosti ve spojení

s přírodou. Vilma ve vesnici prožívá pocity smutku, radosti, zvědavosti i pocho-
pení. Místní moudrost a propojenost pro vše potřebné ji okouzluje. Ve vznik-
lých situacích Vilma běží několikrát opravdu o život. Díky svému africkému ka-
marádovi se naučí šplhat po hladkých kmenech stromů, kdy využívá svého pl-
ného odhodlání a chuti dosáhnout cíle.

Jednoho dne se Vilma dozví o vypalování pralesů, které probíhá poblíž vesnice,
kde nyní žije. Holčičce se skládají myšlenky ohledně nakupování nových věcí, o
kterých doma vůbec nepřemýšlíme, a jak moc je to propojené třeba s vypalo-
váním přírody v Africe. Je náš evropský život jednodušší než život v africkém
kmeni, kde panuje jasný přirozený koloběh?

Vilma se zvládne vrátit zpět, a protože zjistí, že závod pro záchranu afrického
pralesa se už běžel, rozhodne se účastnit sama bez nároku na medaili. Chce
totiž běžet opět o život - o africký život a chce běžet sama. Holčička pronese
svůj požadavek: aby bylo ukončeno kácení pralesa, pokud uběhne nejrychlejší
čas ze všech závodníků. Vilma opět běží s plným nasazením, opět běží jako an-
tilopa utíkající tygrov, opět běží o život.

Vnímám, že kniha poukazuje na důležitost najít svůj smysl, kdy dokážeme pře-
konávat, pokračovat, pracovat a přicházet k důležitým životním radostem, kte-
ré jsou založeny na jednoduchosti. Knihu jsme s nadšením četli s dcerou (8 let)
i synem (4 roky). **Iveta Holubová**

Setkání s Františkem Klišíkem

Před necelými dvěma roky, 28. 9. 2023, jsme se s naší spřízněnou skupinou vraceli z jednoho z šumavských přírodovědných
výletů pro veřejnost, v Lenoře jsme nasedli na dráhu a ještě jsme v tu chvíli netušili, jaké nás po cestě čeká překvapení. Bylo
jím setkání s Františkem Klišíkem (3. 5. 1963 – 13. 7. 2025) - jedním z hrdinů knížky Aleše Palána „Raději zešítet
v divočině“ (2018, více o knize viz Kompost [č. 7/2018](#)), kterou většina z nás četla a má třeba i doma ve své vlastní knihovně.
Poznali jsme jej snadno, když si ve vlaku přisedl a dal se do řeči. Nanejvýš bychom si jej mohli splést s jeho bratrem Ondře-
jem, dvojčetem, s nímž František sdílel osud svobodného a na naší moderní civilizaci takřka nezávislého obyvatele horské
přírody.

Jak vyplynulo z knih A. Palána i z besed s ním (více viz např. v článku v Kompostu [č. 3/2021](#)), rozhodnutí pro poustevnický
způsob života nemusí být spojené s naprostým samotářstvím a s nedůvěrou vůči ostatním lidem. Právě František Klišík byl
jedním z těch, kdo byli příležitostně družní a sdílní, i když jako dítě rumunských Slováků to měl těžké ve škole a uzavřenost
překonal až později (více viz texty a videa na webu „Paměť národa“ [zde](#) nebo některý z aktuálních internetových článků,
např. [zde](#)).

Milého a veselého jsme ho zažili toho dne i my. Dokonce jsme měli příležitost vyslechnout si i několik jeho veršů. Že je mi-
mo jiné i svérázným básníkem, o tom jsme věděli. I jsme měli příležitost se s jeho poezií seznámit v čajovně Pod Stolem, kde
byla v říjnu 2021 na to téma výstava (a 1. 10. i beseda s autorem). O pozoruhodné grafické zpracování textů se postaral To-
máš Hauser (více viz článek s mnoha fotografiemi z „Deníku Strakonicka“ [zde](#)). Co jsme se o F. Klišíkovi tehdy dověděli? Na-

Foto -jj-

příklad: „... Jsem tulák, podezřelý katecheta, jež hledí do kra-
je. A vidí, že je středem světa. U jeho okraje.“

Ve vlaku nám náš nečekáný svérázný společník mezi řečí za-
recitoval moc hezké verše o bublajícím potůčku – a pak jsme
se rozloučili... **-ah-**

*Jsem svobodný jako pták, ale nelétám.
Spíš jen tak nohama zaplétám.
Češu jemně trávu – vlasy Země,
dny a hodinami kráčím mezi květinami.
Tady na tom místě, kde se lámou věky,
kde Boží mlýny melou pomalu, ale jistě,
já unášen jsem do neznáma existencí celou.*

František Klišík

Listovka

Objev detektiva Ledňáčka - odpovědi

● Blízkou příbuznou žluny zelené je žluna šedá, s kterou se u nás můžeme také setkávat. Vyskytuje se v listnatých a smíšených lesích v nadmořské výšce do 1 300 m n. m. Má ráda staré duby a buky, sady, skupinky stromů na polích a městské parky.

Její jméno trochu mate, protože i ona má na sobě (hlavně na zádech) docela dost zelené barvy, hlavu a krk má ale světle popelavé. Čelo je zelenošedé a za ním přední polovina temene září u samce červenou barvou (viz např. video [zde](#)). Samička má na temeni místo čepičky jen podélné řady drobných tmavých skvrnek. Oproti žluně zelené je její šedá příbuzná zřetelně menší a má štíhlejší zobák. Užší je i tvar vousu a jeho barva je u obou pohlaví jednotně černá.

Uvádí se, že se žluna zelená a šedá liší i tím, že první z obou jmenovaných se spíše chechtá, druhá naříká. Obě se ozývají kasádou klesajících slabik znějících jako „kli–kli–kli–kli“ nebo „gly, gly, gly, gly“, přičemž u žluny zelené zní tento pokřik jásavě a zvonivě, u šedé posmutněle. Někteří jedinci ke konci svůj zpěv ještě zpomalují, jako by jim docházely síly. Odkaz na nahrávky najdete např. na webu Českého rozhlasu [zde](#). Karel Kněžourek o tom v knížce zmiňované na začátku našeho vyprávění také píše, že někdo rozeznává žluny podle hlasu, sám se k tomu ale v kapitole o žluně šedé vyjadřuje spíše skepticky: „... Hlas její, poněkud jemnější, zní skoro stejně jako volání žluny zelené a věru, že do rozpaků by přivedla i výtečného znalce ptačí hudby...“

A ještě pro úplnost: podobné jméno jako žluna má žluva hajní, ale vypadá úplně jinak. Patří totiž mezi pěvce a není šplhavec jako žluna.

Žluna šedá, foto Ekytza

Žluva Je zářivě žlutá, s černými křídly, ocasem a uzdičkou u zobáku. Takhle zbarvený je samec, zatímco samička má hřbet olivový, břicho bělavé s jemnými podélnými proužky a uzdičku má šedavou. Létá vysoko v korunách stromů, žere hmyz a plody, zpívá podobně jako kos a na zimu odlétá. Pokud byste si přece jenom tyto dva druhy pletli, zapamatujte si, že **žluna** nám napovídá své jméno tím, že je **zelená**.

● Při pelichání vypadnou šplhavcům stará prostřední ocasní pera až tehdy, kdy se v ocasu vymění všechna pera okrajová. To zajišťuje, že si ocas udrží svou opěrnou funkci po celou dobu přepeřování. Vnější pera mohou ptáka podpírat, zatímco klíčová střední pera znovu dorůstají. U většiny ostatních ptáků ocas pelichá postupně od středových per.

● Mladé žluny zelené jsou podobně zbarvené jako dospělé, mají dokonce už i červenou čepičku, ale mají po celém těle takové skvrnky, jako kdyby měly na sobě pruhovaná pyžámka (viz např. krátká videa [zde](#) a [zde](#)). Podobně tmavě skvrnitá jsou na spodku těla i mláďata žluny šedé. Spaní v dutině by se dalo přirovnat k dobrodružnému nocování ve stanu nebo v malé chatě. Do tepla dutin se schovávají, hlavně v zimě, i dospělí ptáci. Zavěšují se uvnitř svého obydlí na stěnu. Vystačí si bez prachového peří a ani vystýlku hnízda nemusí mít v době rozmnožování nijak zvlášť důkladnou. Vajíčka i mláďata leží na drobných třískách vzniklých při tesání. **-ah-**

Zdraví a strava

Letní inspirace 2

Geneze srpnové gastronomické inspirace není čistě náhodná a může se velmi snadno přihodit i ve vaší kuchyni. Na zahrádce se vám urodí první cukety, a tak sáhnete po osvědčených cuketácích (bramborácích půl na půl s cuketou). V zápalu nadšení však připravíte moc těsta a hotové cuketačky vám zbudou i na následující den. Nechcete je znovu jíst „jen tak“, ale rádi byste připravili plnohodnotný, ale rychlý oběd. Na první pohled junk food, ale při bližším zkoumání jsou bolševické smaženky vlastně bytelným a v rámci možností i zdravým

Foto Eva Hadová

Postup přípravy: Tofu nakrájíme na podélné plátky, přisolíme, případně nakořeníme a osmažíme. Cibuli a / nebo pórek nakrájíme na tenké plátky, osolíme a osmahneme dozlatova. Chleba namažeme hořčicí a obložíme cuketačky, osmaženým tofu a cibulí. -jj-

Citronovo-makové sušenky Lennonky

Ingredience: celozrnná pšeničná nebo špaldová hladká mouka (180 g), kukuřičný škrob (40 g), cukr moučka (45 g), kůra a šťáva z jednoho citrónu, rostlinné máslo (150 g), mletý mák (cca 10 g)

Postup přípravy: Z uvedených ingrediencí vypracujeme těsto. Vytvoříme malé šišky (těsto hodně lepí) a necháme přes noc v lednici. Nakrájíme na plátky a pečeme při 170 °C cca 12 minut. **Veronika Hadová**

pokrmem. Určitě vyzkoušejte. Stejně jako sladkou tečku, která si zaslouží pozornost hlavně díky své jednoduchosti.

Cuketačky

Ingredience: cuketa (nejlépe žlutá), brambory, česnek, sůl, majoránka, drcený pepř, celozrnná pšeničná hladká mouka, rostlinný olej

Postup přípravy: Cuketu a brambory zhruba v poměru 1:1 nastrouháme nahrubo. Vymačkáme přebytečnou vodu. Dle chuti přidáme utřený česnek, ochutíme majoránkou, pepřem, osolíme a směs spojíme moukou. Smažíme na pánvi nebo opékáme dozlatova na grilovacím kamenu.

Bolševická smaženka

Ingredience: celozrnný chléb, hotové cuketačky, tofu, cibule a / nebo pórek, plnotučná hořčice, sůl, rostlinný olej

Ing. Jan Juráš -jj-

Ekoporadna při ŠK, Informační centrum neziskových organizací, Husova 380, Strakonice

Po, St: 7:30 - 16:00, Út, Čt: 12:00 - 16:00,
Pá - po domluvě

tel.: 380 422 721, 721 658 244

E-mail: jan.juras@knih-st.cz

Základní organizace Českého svazu ochránců přírody
Strakonice, Zámek 1

www.csop-strakonice.net

E-mail: posta@csop-strakonice.net

Kompost - Strakonický měsíčník o ochraně přírody

Příspěvky v tomto čísle - Jan Juráš, Alena Hrdličková (-ah-), Alan Šturm, Eva Legátová, Iveta Holubová, František Klišík, Veronika Hadová

Grafika - Jan Juráš

Logo Kompost - Monika Březinová

Kresby - Ivana Jonová

Jazyková úprava - Jan Juráš

Kontakt - jan.juras@knih-st.cz, 380 422 721

Publikované články vyjadřují výhradně názory autorů

Anticopyright 2025

ŠMIDINGEROVA
KNIHOVNA
STRAKONICE